

Titi Lvcreti Cari De Rerum Natura (Liber I)

Texto latino establecido siguiendo las correcciones de **Serafín Bodelón** a partir de los códices *Valentianus* y *Caesaraugustanus*

Resumen

La presente edición de Serafín Bodelón García del libro I de *De rerum natura* de Lucrecio se realiza a partir de los códices hispanos *Valentianus* y *Caesaraugustanus*. Esta enmienda el texto fijado a su vez por Bailey (1926, 1947) y toma nota de las distintas correcciones propuestas por los destacados filólogos de la obra lucreciana y reproducidas en la edición: Lucrez, *Über die Natur der Dinge. Lateinisch und Deutsch. Schriften und Quellen der Alten Welt* (ed. Josef Martin). Berlin, Akademie-Verlag (DDR), 1972.

Todo el libro I puede considerarse una introducción a la obra. A partir del modelo de invocación a las musas (himno a Venus) se expone la intención de la obra: eliminar el miedo a los dioses. Se exponen los principios básicos de la doctrina atomista, los operadores (átomos y vacío) y las operaciones (nada proviene de la nada). Se realiza una crítica a las teorías alternativas al atomismo y aquellas con las que puede confundirse, se justifican los átomos y el vacío como principios de las cosas.

Palabras clave: Serafín Bodelón, *De rerum natura*, Lucrecio, códice *Valentianus*, códice *Caesaraugustanus*, Josef Martin.

Abstract

Titi Lvcreti Cari De Rerum Natura. (Liber I). Latin text established following the corrections of Serafín Bodelón from the *Valentianus* and *Caesaraugustanus* codices

The present edition of Book I of Lucretius's *De rerum natura* by Serafín Bodelón García is based on the Hispanic codices *Valentianus* and *Caesaraugustanus*. It amends the text as fixed by Bailey (1926, 1947) and takes note of the various corrections proposed by prominent philologists of Lucretius's work and reproduced in the edition: Lucretius, *Über die Natur der Dinge. Lateinisch und Deutsch. Schriften und Quellen der Alten Welt* (ed. Josef Martin). Berlin, Akademie-Verlag (DDR), 1972.

The entire book I can be considered an introduction to the work. From the model of invocation to the muses (hymn to Venus) the intention of the work is exposed: to eliminate the fear of the gods. The basic principles of the atomistic doctrine, the operators (atoms and vacuum) and the operations (nothing comes from nothing) are exposed. A critique is made of alternative theories to atomism and those with which it can be confused, atoms and the void are justified as principles of things.

Key words: Serafín Bodelón, *De rerum natura*, Lucrecio, *Valentianus* codex, *Caesaraugustanus* codex, Josef Martin.

Titi Lucreti Cari *De Rerum Natura* (Liber I)

Texto latino establecido siguiendo las correcciones de **Serfín Bodelón** a partir de los códices *Valentianus* y *Caesaraugustanus*

La presente edición de Serafín Bodelón García del libro I de *De rerum natura* de Lucrecio se realiza a partir de los códices hispanos *Valentianus* y *Caesaraugustanus*. Esta enmienda el texto fijado a su vez por Bailey (1926, 1947) y toma nota de las distintas correcciones propuestas por los destacados filólogos de la obra lucreciana y reproducidas en la edición: Lucrez, *Über die Natur der Dinge. Lateinisch und Deutsch. Schriften und Quellen der Alten Welt* (ed. Josef Martin). Berlin, Akademie-Verlag (DDR), 1972. Para un mayor detalle de la edición y del comentario a Lucrecio véase la introducción realizada por Román García Fernández en este mismo número de *Eikasía Revista de filosofía*. En este texto nos hemos limitado a poner en cursiva la propuesta de Serafín Bodelón y a pie de página el texto de la edición citada. Para una mayor información filológica sobre las distintas opciones propuestas por los especialistas y el debate consiguiente nos remitimos a la obra de Serafín Bodelón García, *Lucrecio crítica textual. A la luz de los manuscritos hispanos Valentianus y Caesaraugustanus*. Oviedo, Eikasía, 2019. Para un mayor detalle de la edición y del comentario a Lucrecio véase la introducción a la edición de los libros I y II del *De rerum natura*, así como la traducción de Covadonga Ordás Calvo en este mismo número de *Eikasía Revista de filosofía*. Tal y como indica la convención tres asteriscos (* * *) indican la falta de texto original.

Liber I

Aeneadum genetrix, hominum divomque voluptas,
alma Venus, caeli subter labentia signa
quae mare navigerum, quae terras frugiferentis

- concelebras, per te quoniam genus omne animantum
- 5 concipitur visitque exortum lumina solis:
te, dea, te fugiunt venti, te nubila caeli
adventumque tuum, tibi suavis daedala tellus
summittit flores, tibi rident aequora ponti
placatumque nitet diffuso lumine caelum.
- 10 Nam simul ac species patefactast verna diei
et reserata viget genitabilis aura favoni,
aeriae primum volucris te ,diva ,tuumque
significant initum percussae corda tua vi.
- 15 Inde ferae¹ pecudes persultant pabula laeta
- 14 et rapidos tranant amnis: ita capta lepore
te sequitur cupide quo quamque inducere pergis.
Denique per maria ac montis fluviosque rapacis
frondiferasque domos avium camposque virentis
omnibus incutiens blandum per pectora amorem
- 20 efficis ut cupide generatim saecla propagent.
Quae quoniam rerum naturam sola gubernas
nec sine te quicquam dias in luminis oras
exoritur neque fit laetum neque amabile quicquam,
te sociam studeo scribendis versibus esse,
- 25 quos ego de rerum natura pangere conor
Memmiadae nostro, quem tu ,dea, tempore in omni
omnibus ornatum voluisti excellere rebus.

¹ Los manuscritos base O y Q coinciden en la variante *ferae pecudes*, pero los dos códigos españoles, el *Valentianus* y el *Caesaraugustanus*, escriben *fere pecudes*, juntamente con la mayoría de los *Itali*. Se mantiene. Como se ha indicado en la introducción se sigue el texto de la edición: *Lucrez, Über die Natur der Dinge*. Lateinisch und Deutsch. Schriften und Quellen der Alten Welt. ed. Josef Martin, Akademie-Verlag Berlin (DDR) 1972, con las correcciones propuestas por Serafín Bodelón (2019). Serafín Bodelón, a partir de los códigos hispanos *Valentianus* y *Caesaraugustanus*, propone enmiendas al texto fijado por Bailey (1926, 1947 y corregido por Martin, 1972). A pie de página figura la opción del texto fijada por Martin (1972).

- Quo magis aeternum da dictis, diva, leporem.
Effice ut interea fera moenera militiai
30 per maria ac terras omnis sopita quiescant;
Nam tu sola potes tranquilla pace iuvare
mortalis, quoniam belli fera moenera Mavors
armipotens regit, *inl*² gremium qui saepe tuum se
reiicit aeterno devictus vulnere *Amoris*³,
35 atque ita suspiciens tereti cervice reposta
pascit amore avidos inhians in te, dea, visus
eque tuo pendet resupini spiritus ore.
Hunc tu ,diva ,tuo recubantem corpore sancto
circum fusa super ,suavis ex ore loquellas
40 funde petens placidam Romanis, incluta, pacem;
nam neque nos agere hoc patriai tempore iniquo
possumus aequo animo nec Memmi clara propago
talibus in rebus communi desse saluti.
suprimido⁴
45 suprimido
suprimido
suprimido
suprimido
suprimido
50 Quod *superest nobis* vacuas auris *animumque*⁵
Semotum a curis adhibe veram rationem,

² *In*

³ *amoris.*

⁴ *omnis enim per se divum natura necessest / immortalis aeternae summa cum pace fruatur / semota ab nostris rebus
sejunctaque longe; / nam privata dolore omni, privata periculis, / ipsa suis pollens opibus, nihil indiga nostri,
nec bene promeritis capitur nec tangitur ira.*

⁵ *Quod super est, vacuas auris animumque sagacem / semotum a curis adhibe veram ad rationem.*

ne mea dona tibi studio disposta fideli,
intellecta prius quam sint, contempta relinquo.
Nam tibi de summa caeli ratione deumque
55 disserere incipiam et rerum primordia pandam,
unde omnis natura creet res, auctet alatque,
quove eadem rursum natura precepta resolvat,
quae nos materiem et genitalia corpora rebus
reddunda in ratione vocare et semina rerum
60 appellare suemus et haec eadem usurpare
corpora prima, quod ex illis sunt omnia primis.
Humana ante oculos foede cum vita iaceret
in terris oppressa gravi sub religione,
quae caput a caeli regionibus ostendebat
65 horribili super aspectu mortalibus instans,
*primus Graius homo mortalis tendere contra*⁶
est oculos ausus primusque obsistere *coram*⁷.
quem neque fama deum nec fulmina nec minitanti
murmure compressit caelum, *sed mauius acrem*⁸
70 *inirritat uirtutem animi perfringere ut artem*⁹
naturae primus portarum claustra cupiret.
Ergo vivida vis animi pervicit et extra
processit longe flammantia moenia mundi
atque omne immensum peragravit mente animoque,
75 unde refert nobis victor quid possit oriri,
quid nequeat, finita potestas denique cuique

⁶ *primum Graius homo mortalis tollere contra*

⁷ *contra*

⁸ ... *sed eo magis acrem.*

⁹ *inirritat animi virtutem, effringere ut artem.*

- quanta*¹⁰ sit ratione *utqui*¹¹ alte terminus haerens.
Quare religio pedibus subiecta vicissim
opteritur, nos exaequat victoria caelo.
- 80 Illud in his rebus vereor, ne forte rearis
impia te rationis inire elementa viamque
indugredi sceleris. quod contra saepius illa
religio peperit scelerosa atque impia facta.
Aulide quo pacto Triviai virginis aram
- 85 Iphianassai turparunt sanguine foede
ductores Danaum delecti, prima virorum.
Cui simul infula virgineos circum data comptus
ex utraque pari malarum parte profusast,
et maestum simul ante aras adstare parentem
- 90 sensit et hunc propter ferrum celare ministros
aspectuque suo lacrimas effundere civis,
muta metu terram genibus summissa petebat.
Nec miserae prodesse in tali tempore quibat,
quod patrio princeps donarat nomine regem;
- 95 nam sublata virum manibus tremibundaque ad aras
deductast, non ut sollemni more sacrorum
perfecto posset claro comitari Hymenaeo,
sed casta incestu nubendi tempore in ipso
hostia concideret mactatu maesta parentis,
- 100 exitus ut classi felix faustusque daretur.
Tantum religio potuit suadere malorum.
Tutemet a nobis iam quovis tempore vatum
terrilquis victus dictis desciscere quaeres.

¹⁰ *qua nam.*

¹¹ *Atque.*

*Quippe etiam quam multa tibi iam fingere possum*¹²

- 105 somnia, quae vitae rationes vertere possint
fortunasque tuas omnis turbare timore!
Et merito; nam si certam finem esse viderent
aerumnarum homines, aliqua ratione valerent
religionibus atque minis obsistere vatum.
- 110 Nunc ratio nulla est restandi, nulla facultas,
aeternas quoniam poenas in morte timendum.
ignoratur enim quae sit natura animai,
nata sit an contra nascentibus insinuetur
et simul intereat nobiscum morte *perempta*¹³
- 115 an tenebras Orci visat vastasque lacunas
an pecudes alias divinitus insinuet se,
Ennius ut noster cecinit, qui primus amoeno
detulit ex Helicone perenni fronde coronam,
per gentis Italas hominum quae clara clueret;
- 120 etsi praeterea tamen esse Acherusia templa
Ennius aeternis exponit versibus edens,
quo neque permaneant animae neque corpora nostra,
sed quaedam simulacra modis pallentia miris;
unde sibi exortam semper florentis Homeri
- 125 commemorat speciem lacrimas effundere salsas
coepisse et rerum naturam expandere dictis.
Qua propter bene cum superis de rebus habenda
nobis est ratio ,solis lunaeque meatus
qua fiant ratione, et qua vi quaeque gerantur
- 130 in terris, tunc cum primis ratione sagaci

¹² *quippe etenim quam multa tibi iam fingere possunt*

¹³ *dirempta*

- unde anima atque animi constet natura videndum,
et quae res nobis vigilantibus obvia mentes
terrificet morbo adfectis somnoque sepultis,
cernere uti videamur eos audireque coram,
135 morte obita quorum tellus amplectitur ossa.
Nec me animi fallit Graiorum obscura reperta
difficile inlustrare Latinis versibus esse,
multa novis verbis praesertim cum sit agendum
propter egestatem linguae et rerum novitatem;
140 sed tua me virtus tamen et sperata voluptas
suavis amicitiae *sufferre quemvis*¹⁴ laborem
suadet et inducit noctes vigilare serenas
quaerentem dictis quibus et quo carmine demum
clara tuae possim praepandere lumina menti,
145 res quibus occultas penitus convisere possis.
Hunc igitur terrorem animi tenebrasque necessest
non radii solis neque lucida tela diei
discutiant, sed naturae species ratioque.
Principium cuius hinc nobis exordia sumet,
150 nullam rem e nihilo gigni divinitus umquam.
quippe ita formido mortalis continet omnis,
quod multa in terris fieri caeloque tuentur,
quorum operum causas nulla ratione videre
possunt ac fieri divino numine rentur.
156 Quas ob res ubi viderimus nil posse creari
de nihilo, tum quod sequimur iam rectius inde
perspiciemus, et unde queat res quaeque creari

¹⁴ *efferre*

- 155 et quo quaeque modo fiant opera sine divom.
- 159 Nam si de nihilo fierent, ex omnibus rebus
omne genus nasci posset, nil semine egeret.
E mare primum homines, e terra posset oriri
squamigerum genus et volucres erumpere caelo;
armenta atque aliae pecudes, genus omne ferarum,
incerto partu culta ac deserta tenerent.
- 165 Nec fructus idem arboribus constare solerent,
sed mutarentur, ferre omnes omnia possent.
Quippe ubi non essent genitalia corpora cuique,
qui posset mater rebus consistere certa?
At nunc seminibus quia certis quaeque creantur,
- 170 inde enascitur atque oras in luminis exit,
materies ubi inest cuiusque et corpora prima;
atque hac re nequeunt ex omnibus omnia gigni,
quod certis in rebus inest secreta facultas.
- Praeterea cur vere rosam, frumenta calore,
- 175 vitis¹⁵ autumnno fundi suadente videmus,
si non, certa suo quia tempore semina rerum
cum confluerunt, patefit quod cumque creatur,
dum tempestates adsunt et vivida tellus
tuto res teneras effert in luminis oras?
- 180 quod si de nihilo fierent, subito exorerentur
incerto spatio atque alienis partibus anni,
quippe ubi nulla forent primordia, quae genitali
concilio possent arceri tempore iniquo.
- Nec porro augendis rebus spatio foret usus

¹⁵ *vites*

- 185 seminis ad coitum, si e nilo crescere possent;
nam fierent iuvenes subito ex infantibus parvis
e terraque exorta repente arbusta salirent.
Quorum nil fieri manifestum est, omnia quando
paulatim crescunt, ut par est semine certo,
190 *crescunt atque*¹⁶ genus servant, ut noscere possis
quicque sua de materia grandescere alique.
Huc accedit uti sine certis imbribus anni
laetificos nequeat fetus submittere tellus
nec porro secreta cibo natura animantum
195 propagare genus possit vitamque tueri;
ut potius multis communia corpora rebus
multa putes esse, ut verbis elementa videmus,
quam sine principiis ullam rem existere posse.
Denique cur homines tantos natura parare
200 non potuit, pedibus qui pontum per vada possent
transire et magnos manibus divellere montis
multaque vivendo vitalia vincere saecula,
si non, materies quia rebus reddita certast
gignundis, e qua constat quid possit oriri?
205 nil igitur fieri de nilo posse fatendumst,
semine quando opus est rebus, quo quaeque creatae
aeris in teneras possint proferrier auras.
Postremo quoniam incultis praestare videmus
cultu loca et manibus melioris reddere fetus,
210 esse videlicet in terris primordia rerum
quae nos fecundas vertentes vomere glebas

¹⁶ *crescentesque*

terraique solum subigentes cimus ad ortus;
quod si nulla forent, nostro sine quaque labore
sponte sua multo fieri meliora videres.

215 Huc accedit uti *quidque*¹⁷ in sua corpora rursum
dissoluat natura neque ad nihilum interemat res.

nam siquid mortale e cunctis partibus esset,
ex oculis res quaque repente erepta periret;
nulla vi foret usus enim, quae partibus eius

220 discidium parere et nexus exsolvere posset.

Quod nunc, aeterno quia constant semine quaque,
donec vis obiit, quae res diverberet ictu
aut intus penetret per inania dissoluatque,
nullius exitium patitur natura videri.

225 Praeterea quae cumque vetustate amovet aetas,
si penitus peremit consumens materiem omnem,
unde animale genus generatim in lumina vitae
redducit Venus, aut reductum daedala tellus
unde alit atque auget generatim pabula praebens?

230 Unde mare *ingenuei*¹⁸ fontes *aeternaque*¹⁹ longe
flumina suppeditant? unde aether sidera pascit?
omnia enim debet, mortali corpore quae sunt,
infinita aetas consumpse ante acta diesque.

Quod si in eo spatio atque ante acta aetate fuere

235 e quibus haec rerum consistit summa refecta,
immortali sunt natura praedita certe.

Haud igitur possunt ad nilum quaque reverti.

¹⁷ *quicque*

¹⁸ *ingenuei*

¹⁹ *externaque*

- Denique res omnis eadem vis causaque volgo
conficeret, nisi materies aeterna teneret,
240 inter se nexus minus aut magis indupedita;
tactus enim leti satis esset causa profecto,
quippe ubi nulla forent aeterno corpore, quorum
contextum vis deberet dissolvere quaeque.
At nunc, inter se quia nexus principiorum
245 dissimiles constant aeternaque materies est,
incolumi remanent res corpore, dum satis acris
vis obeat pro textura cuiusque reperta.
Haud igitur redit ad nihilum res ulla, sed omnes
discidio redeunt in corpora materialia.
250 Postremo pereunt imbres, ubi eos pater aether
in gremium matris terrai praecipitavit;
at nitidae surgunt fruges ramique virescunt
arboribus, crescunt ipsae fetuque gravantur.
Hinc alitur porro nostrum genus atque ferarum,
255 hinc laetas urbes pueris florere videmus
frondiferasque novis avibus canere undique silvas,
hinc fessae pecudes pinguis per pabula laeta
corpora deponunt et candens lacteus umor
uberibus manat distentis, hinc nova proles
260 artubus infirmis teneras lasciva per herbas
ludit lacte mero mentes percussa novellas.
Haud igitur penitus pereunt quaecumque videntur,
quando alit ex alio reficit natura nec ullam
rem gigni patitur nisi morte *adiutans*²⁰ aliena.

²⁰ *adiuta*

265 Nunc age, res quoniam docui non posse creari
de nihilo neque item genitas ad nil revocari,
ne qua forte tamen coeptes diffidere dictis,
quod nequeunt oculis rerum primordia cerni,
accipe praeterea quae corpora tute necessest
270 confiteare esse in rebus nec posse videri.

Principio venti vis verberat incita *portus*²¹
ingentisque ruit navis et nubila differt,
inter dum rapido percurrrens turbine campos
arboribus magnis sternit montisque supremos
275 silvifragis vexat flabris: ita perfurit acri
cum fremitu saevitque minaci murmure pontus.
Sunt igitur venti ni mirum corpora caeca,
quae mare, quae terras, quae denique nubila caeli
verrunt ac subito vexantia turbine raptant,
280 nec ratione fluunt alia stragemque propagant
et cum mollis aquae fertur natura repente
flumine abundanti, *quod*²² largis imbribus auget
montibus ex altis magnus decursus aquai
fragmina coniciens silvarum arbustaque tota,
285 nec validi possunt pontes venientis aquai
vim subitam tolerare: ita magno turbidus imbri
molibus incurrit validis cum viribus amnis,
dat sonitu magno stragem volvitque sub undis
grandia saxa, ruit qua quidquid fluctibus obstat.
290 Sic igitur debent venti quoque flamina ferri,
quae vel uti validum cum flumen procubuere

²¹ *corpus*²² *quam*

- quam libet in partem, trudunt res ante ruuntque
impetibus crebris, inter dum vertice torto
corripiunt rapidique rotanti turbine portant.
- 295 Quare etiam atque etiam sunt venti corpora caeca,
quandoquidem factis et moribus aemula magnis
amnibus inveniuntur, aperto corpore qui sunt.
- Tum porro varios rerum sentimus odores
nec tamen ad naris venientis cernimus umquam
- 300 nec calidos aestus tuimur nec frigora quimus
usurpare oculis nec voces cernere suemus;
quae tamen omnia corporea constare necessest
natura, quoniam sensus inpellere possunt;
tangere enim et tangi, nisi corpus, nulla potest res.
- 305 Denique fluctifrago suspensae in litore *vestes*²³
*umescent*²⁴, eadem *candenti*²⁵ in sole serescunt.
- At neque quo pacto persederit umor aquai
visumst nec rursum quo pacto fugerit aestu.
- In parvas igitur partis dispergitur umor,
- 310 quas oculi nulla possunt ratione videre.
Quin etiam multis solis redeuntibus annis
anulus in digito subter tenuatur habendo,
stilicidi casus lapidem cavat, uncus aratri
ferreus occulte decrescit vomer in arvis,
- 315 strataque iam volgi pedibus detrita viarum
saxea conspiciamus; tum portas propter aena
signa manus dextras ostendunt adtenuari

²³ *vestis*

²⁴ *umescent*

²⁵ *dispansae*

saepe salutantum tactu praeterque meantum.

haec igitur minui, cum sint detrita, videmus.

320 Sed quae corpora decedant in tempore quoque²⁶
invida praeclusit speciem natura videndi.

Postremo quae cumque dies natura rebus
paulatim tribuit moderatim crescere cogens,
nulla potest oculorum acies contenta tueri,

325 nec porro quae cumque aevo macieque senescunt,
nec, mare quae impendent, vesco sale saxa peresa
quid quoque amittant in tempore cernere possis.
corporibus caecis igitur natura gerit res.

Nec tamen undique corporea stipata tenentur

330 omnia natura; namque est in rebus inane.

Quod tibi cognosse in multis erit utile rebus
nec sinet errantem dubitare et quaerere semper
de summa rerum et nostris diffidere dictis.

Qua propter locus est intactus inane vacansque.

335 Quod si non esset, nulla ratione moveri
res possent; namque officium quod corporis exstat,
officere atque obstare, id in omni tempore adesset
omnibus; haud igitur quicquam procedere posset,
principium quoniam cedendi nulla daret res.

340 At nunc per maria ac terras sublimaque caeli
multa modis multis varia ratione moveri
cernimus ante oculos, quae, si non esset inane,
non tam sollicito motu privata carerent
quam genita omnino nulla ratione fuissent,

²⁶ Se supprime la coma.

345 undique materies quoniam stipata quiesset.

Praeterea quamvis solidae res esse putentur,
hinc tamen esse licet raro cum corpore cernas.
In saxis ac speluncis permanat aquarum
Liquidus umor et uberibus flent omnia guttis.

350 dissipat in corpus sese cibus omne animantum;

Crescunt arbusta et fetus in tempore fundunt,
quod cibus *totis sania*²⁷ ab radicibus imis
per truncos ac per ramos diffunditur omnis.
Inter saepta meant voces et clausa domorum

355 transvolitant, rigidum permanat frigus ad ossa.

Quod nisi inania sint, qua possent corpora quaeque
transire, haud ulla fieri ratione videres.

Denique cur alias aliis praestare videmus
pondere res rebus nihilo maiore figura?

360 Nam si tantundemst in lanae glomere quantum

corporis in plumbo est, tantundem pendere par est,
corporis officiumst quoniam premere omnia deorsum,
contra autem natura manet sine pondere inanis.
Ergo quod magnumst aequale leviusque videtur,

365 ni mirum plus esse sibi declarat inanis;

*aut contra granita*²⁸ plus in se corporis esse
dedicat et multo vacui minus intus habere.

Est igitur ni mirum id quod ratione sagaci
quaerimus, admixtum rebus, quod inane vocamus.

370 Illud in his rebus ne te deducere vero

possit, quod quidam fingunt, praecurrere cogor.

²⁷ in totas usque

²⁸ at contra gravius

Cedere squamigeris latices nitentibus aiunt
et liquidas aperire vias, quia post loca pisces
linquant, quo possint cedentes confluere undae;
375 sic alias quoque res inter se posse moveri
et mutare locum, quamvis sint omnia plena.
Scilicet id falsa totum ratione receptumst.
Nam quo squamigeri poterunt procedere tandem,
ni spatium dederint latices? concedere porro
380 quo poterunt undae, cum pisces ire nequibunt?
Aut igitur motu privandumst corpora quaeque
aut esse admixtum dicundumst rebus inane,
unde initum primum capiat res quaeque movendi.
Postremo duo de concursu corpora *late*²⁹
385 *Sicuti desiliunt*³⁰. Nempe aer omne necessest,
inter corpora quod fiat, possidat inane.
Is porro quamvis circum celerantibus auris
confluat, haud poterit tamen uno tempore totum
compleri spatium; nam primum quemque necessest
390 occupet ille locum, deinde omnia possideantur.
Quod si forte aliquis, cum corpora dissiluire,
tum putat id fieri quia se condenseat aer,
errat; nam vacuum tum fit quod non fuit ante
et repletur item vacuum quod constitit ante,
395 nec tali ratione potest denserier aer
nec, si iam posset, sine inani posset, opinor,
ipse in se trahere et partis conducere in unum.
Qua propter, quamvis causando multa moreris,

²⁹ *lata*

³⁰ *si cita dissiliant, nempe...*

- esse in rebus inane tamen fateare necessest.
- 400 Multaque praeterea tibi possum commemorando
argumenta fidem dictis conradere nostris.
Verum animo satis haec vestigia parva sagaci
sunt, per quae possis cognoscere cetera tute.
Namque canes ut montivagae persaepe ferai
- 405 naribus inveniunt intectas fronde quietes,
cum semel institerunt vestigia certa viai,
sic alid ex alio per te tute ipse videre
talibus in rebus poteris caecasque latebras
insinuare omnis et verum protrahere inde.
- 410 Quod si pigraris paulumve recesseris ab re,
hoc tibi de plano possum promittere, Memmi:
usque adeo largos haustus e fontibus *amnis*³¹
lingua meo suavis diti de *vectore fundet*³².
Ut verear ne tarda prius per membra senectus
- 415 serpat et in nobis vitae claustra resolvat,
quam tibi de quavis una re versibus omnis
argumentorum sit copia missa per auris.
- Sed nunc ut repetam coeptum pertexere dictis,
omnis ut est igitur per se natura duabus
- 420 constitit in rebus; nam corpora sunt et inane,
haec in quo sita sunt et qua diversa moventur.
Corpus enim per se communis dedicat esse
sensus; cui nisi prima fides fundata valebit,
haut erit occultis de rebus quo referentes
- 425 confirmare animi quicquam ratione queamus.

³¹ *magnis*

³² *pectore fundet, / ut...*

Tum porro locus ac spatium, quod inane vocamus,
si nullum foret, haut usquam sita corpora possent
esse neque omnino quoquam diversa meare;
id quod iam supera tibi paulo ostendimus ante.

430 Praeterea *nil*³³ est quod possis dicere ab omni
corpore seiunctum secretumque esse ab inani,
quod quasi tertia sit *rerum*³⁴ natura reperta.
Nam quod cumque erit, esse aliquid debebit id ipsum
augmine vel grandi vel parvo denique, dum sit;
435 cui si tactus erit quamvis levis exiguusque,
corporis augebit numerum summamque sequetur;
sin intactile erit, nulla de parte quod ullam
rem prohibere queat per se transire meantem,
scilicet hoc id erit, vacuum quod inane vocamus.

440 aut aliis fungi debebit agentibus ipsum
aut erit ut possint in eo res esse gerique.
At facere et fungi sine corpore nulla potest res
nec praebere locum porro nisi inane vacansque.

445 Ergo praeter inane et corpora tertia per se
nulla potest rerum in numero natura relinqui,
nec quae sub sensus cadat ullo tempore nostros
nec ratione animi quam quisquam possit apisci.

Nam quae cumque cluent, aut his coniuncta duabus
450 rebus ea invenies aut horum eventa videbis.
Coniunctum est id quod nusquam sine perinitiali
discidio potis est seiungi seque gregari,

³³ *nihil*

³⁴ *numero*

- pondus uti *saxist*³⁵, calor ignis, *liquore aquae*³⁶,
tactus corporibus cunctis, intactus inani.
- 455 Servitium contra paupertas divitiaeque,
libertas bellum concordia cetera quorum
adventu manet incolumis natura abituque,
haec soliti sumus, ut par est, eventa vocare.
Tempus item per se non est, sed rebus ab ipsis
- 460 consequitur sensus, transactum quid sit in aevo,
tum quae res instet, quid porro deinde sequatur;
nec per se quemquam tempus sentire fatendumst
semotum ab rerum motu placidaque quiete.
Denique Tyndaridem raptam belloque subactas
- 465 Troiigenas gentis cum dicunt esse, videndumst
ne forte haec per se cogant nos esse fateri,
quando ea saecula hominum, quorum haec eventa fuerunt,
inrevocabilis abstulerit iam praeterita aetas;
Namque aliud terris, aliud regionibus ipsis
- 470 eventum dici poterit quod cumque erit actum.
Denique materies si rerum nulla fuisset
nec locus ac spatium, res in quo quaeque geruntur,
numquam Tyndaridis forma conflatus amore
ignis Alexandri Phrygio sub pectore gliscens
- 475 clara accendisset saevi certamina belli
nec clam durateus Troianis Pergama partu
inflammasset equos nocturno Graiugenarum;
perspicere ut possis res gestas funditus omnis
non ita uti corpus per se constare neque esse

³⁵ *saxis*

³⁶ *liquor aquai*

- 480 nec ratione cluere eadem qua constet inane,
sed magis ut merito possis eventa vocare
corporis atque loci, res in quo quaeque gerantur.
Corpora sunt porro partim primordia rerum,
partim concilio quae constant principiorum.
- 485 Sed quae sunt rerum primordia, nulla potest vis
stinguere; nam solido vincunt ea corpore demum.
Etsi difficile esse videtur credere quicquam
in rebus solido reperiri corpore posse.
Transit enim fulmen caeli per saepta domorum
- 490 clamor ut ac voces, ferrum candescit in igni
dissiliuntque fero *feruentia*³⁷ saxa vapore;
*quom*³⁸ labefactatus rigor auri solvitur aestu.
*Quom*³⁹ glacies aeris flamma devicta liquescit.
Permanat calor argentum penetraleque frigus,
- 495 quando utrumque manu retinentes pocula rite
sensimus infuso lympharum rore superne.
Usque adeo in rebus solidi nihil esse videtur.
Sed quia vera tamen ratio naturaque rerum
cogit, ades, paucis dum versibus expediamus
- 500 esse ea quae solido atque aeterno corpore constant,
semina quae rerum primordiaque esse docemus,
unde omnis rerum nunc constet summa creata.
Principio quoniam duplex natura duarum
dissimilis rerum longe constare repertast,
- 505 corporis atque loci, res in quo quaeque geruntur,

³⁷ *ferventi*

³⁸ *cum*

³⁹ *tum*

- esse utramque sibi per se puramque necessest.
Nam qua cumque vacat spatium, quod inane vocamus,
corpus ea non est; qua porro cumque tenet se
corpus, ea vacuum nequaquam constat inane.
- 510 Sunt igitur solida ac sine inani corpora prima.
Praeterea quoniam genitis in rebus inanest,
materiem circum solidam constare necessest;
nec res ulla potest vera ratione probari
corpore inane suo celare atque intus habere,
- 515 si non, quod cohibet, solidum constare relinquo.
Id porro *nil*⁴⁰ esse potest nisi material
concilium, quod inane queat rerum cohibere.
Materies igitur, solido quae corpore constat,
esse aeterna potest, cum cetera dissoluantur.
- 520 Tum porro si nil esset quod inane vocaret,
omne foret solidum; nisi contra corpora certa
essent quae loca complerent quae cumque tenerent
omne quod est spatium, vacuum constaret inane.
Alternis igitur ni mirum corpus inani
- 525 distinctum, quoniam nec plenum naviter extat
nec porro vacuum. *Sunt*⁴¹ ergo corpora certa,
quae spatium *plena et*⁴² possint distinguere inane.
Haec neque dissolui plagis extrinsecus icta
possunt nec porro penitus penetrata retexi
- 530 nec ratione queunt alia temptata labare;
id quod iam supra tibi paulo ostendimus ante.

⁴⁰ *nihil*

⁴¹ ...*vacuum, sunt*...

⁴² *pleno*

- Nam neque conlidi sine inani posse videtur
quicquam nec frangi nec findi in bina secando
nec capere umorem neque item manabile frigus
535 nec penetralem ignem, quibus omnia conficiuntur.
Et quo quaeque magis cohibet res intus inane,
tam magis his rebus penitus temptata labascit.
Ergo si solida ac sine inani corpora prima
sunt ita uti docui, sint haec aeterna necessest.
- 540 Praeterea nisi materies aeterna fuisset,
antehac ad nihilum penitus res quaeque redissent
de nihiloque renata forent quae cumque videmus.
At quoniam supra docui nil posse creari
de nihilo neque quod genitumst ad nil revocari,
545 esse immortalia primordia corpore debent,
dissolui quo quaeque supremo tempore possint,
materies ut subpeditet rebus reparandis.
Sunt igitur solida primordia simplicitate
nec ratione queunt alia servata per aevom
550 ex infinito iam tempore res reparare.
Denique si nullam finem natura parasset
frangendis rebus, iam corpora materiai
usque redacta forent aevo frangente priore,
ut nihil ex illis a certo tempore posset
555 conceptum summum aetatis pervadere finem.
Nam quidvis citius dissolvi posse videmus
quam rursus refici; qua propter longa diei
infinita aetas ante acti temporis omnis
quod fregisset adhuc disturbans dissoluensque,
560 numquam relicuo reparari tempore posset.

At nunc ni mirum frangendi reddita finis
certa manet, quoniam refici rem quamque videmus
et finita simul generatim tempora rebus
stare, quibus possint aevi contingere florem.

565 Huc accedit uti, solidissima materiai
corpora cum constant, possint tamen omnia reddi,
mollia quae fiunt, aer aqua terra vapores,
quo pacto fiant et qua vi quaeque gerantur,
admixtum quoniam *simul*⁴³ est in rebus inane.

570 At contra si mollia sint primordia rerum,
unde queant validi silices ferrumque creari,
non poterit ratio reddi; nam funditus omnis
principio fundamenti natura carebit.

Sunt igitur solida pollentia simplicitate,

575 quorum condenseo magis omnia conciliatu
artari possunt validasque ostendere viris.
Porro si nullast frangendis reddita finis
corporibus, tamen ex aeterno tempore quaeque
nunc etiam superare necessest corpora rebus,

580 quae non *dura queant*⁴⁴ ullo temptata periclo.
At quoniam fragili natura praedita constant,
discrepat aeternum tempus potuisse manere
innumerabilibus plagis vexata per aevom.

Denique iam quoniam generatim reddita finis

585 crescendi rebus constat vitamque tenendi,
et quid quaeque queant per foedera naturai,
quid porro nequeant, sancitum quando quidem extat,

⁴³ *semel*

⁴⁴ *dum clueant*

nec commutatur quicquam, quin omnia constant
usque adeo, variae volucres ut in ordine cunctae
590 ostendant maculas generalis corpore inesse,
inmutabilis materiae quoque corpus habere
debent ni mirum; nam si primordia rerum
commutari aliqua possent ratione revicta,
incertum quoque iam constet quid possit oriri,
595 quid nequeat, finita potestas denique cuique
qua nam sit ratione atque alte terminus haerens,
nec totiens possent generatim saecula referre
naturam mores victum motusque parentum.

Tum porro quoniam est extremum quodque cacumen
600 corporis illius, quod nostri cernere sensus
iam nequeunt, id ni mirum sine partibus extat
et minima constat natura nec fuit umquam
per se secretum neque post hac esse valebit,
alterius quoniamst ipsum pars primaque et una,
605 inde aliae atque aliae similes ex ordine partes
agmine condenso naturam corporis explent;
quae quoniam per se nequeunt constare, necessest
haerere unde queant nulla ratione revelli.
Sunt igitur solida primordia simplicitate,
610 quae minimis stipata cohaerent partibus arte.
Non ex illorum conventu conciliata,
sed magis aeterna pollentia simplicitate,
unde neque avelli quicquam neque diminui iam
concedit natura reservans semina rebus.
615 Praeterea nisi erit minimum, parvissima quaeque
corpora constabunt ex partibus infinitis,

quippe ubi dimidia pars semper habebit
dimidiam partem nec res praefiniet ulla.

Ergo rerum inter summam minimamque quod escit⁴⁵

620 nil erit ut distet⁴⁶. Nam quamvis funditus omnis
summa sit infinita, tamen, parvissima quae sunt,
ex infinitis constabunt partibus aequae.

Quod quoniam ratio reclamationem vera negatque
credere posse animum, victus fateare necessest

625 esse ea quae nullis iam praedita partibus extent
et minima constant natura. quae quoniam sunt,
illa quoque esse tibi solida atque aeterna fatendum.

Denique si minimas in partibus cuncta resolvi
cogere consuesset rerum natura creatrix,

630 iam nihil ex illis eadem reparare valeret
propterea quia, quae nullis sunt partibus aucta,
non possunt ea quae debet genitalis habere
materies, varios conexus pondera plagas
concursus motus, per quas res quaeque geruntur.

635 Quapropter qui materiem rerum esse putarunt
ignem atque ex igni summam consistere solo,
magno opere a vera lapsi ratione videntur.

Heraclitus init quorum dux proelia primus,
clarus <ob> obscuram linguam magis inter inanis

640 quamde gravis inter Graios, qui vera requirunt;
omnia enim stolidi magis admirantur amantesque,
inversis quae sub verbis latitantia cernunt,
veraue constituunt quae belle tangere possunt

⁴⁵ Se suprime la coma.

⁴⁶ Se sustituye el punto y coma por un punto.

auris et lepto quae sunt fucata sonore.

645 Nam cur tam variae res possent esse, requiro,
ex uno si sunt igni puroque creatae?
nil prodesset enim calidum denserier ignem
nec rare fieri, si partes ignis eandem
naturam quam totus habet super ignis haberent.

650 Acrior ardor enim conductis partibus esset,
languidior porro disiectis <dis>que supatis.
Amplius hoc fieri nihil est quod posse rearis
talibus in causis, ne dum variantia rerum
tanta queat densis rarisque ex ignibus esse.

655 Id quoque: si faciant admixtum rebus inane,
denseri poterunt ignes rarique relinqui.
Sed quia multa sibi cernunt contraria *contraria, mutant*⁴⁷
et fugitant in rebus inane relinquere purum,
ardua dum metuunt, amittunt vera viai

660 nec rursum cernunt exempto rebus inane
omnia denseri fierique ex omnibus unum
corpus, nil ab se quod possit mittere raptim,
aestifer ignis uti lumen iacit atque vaporem,
ut videas non e stipatis partibus esse.

665 Quod si forte alia credunt ratione potesse
ignis in coetu stingui mutareque corpus,
scilicet ex nulla facere id si parte reparcent,
occidet ad nihilum ni mirum funditus ardor
omnis et <e> nihilo fient quae cumque creantur;

670 nam quod cumque suis mutatum finibus exit,

⁴⁷ quae sint

continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
Proinde aliquid superare necesse est incolume ollis,
ne tibi res redeant ad nilum funditus omnes
de *nihiloque*⁴⁸ renata *virescat*⁴⁹ copia rerum.

675

Sunt, quae conservant naturam semper eandem,
quorum abitu aut aditu mutatoque ordine mutant
naturam res et convertunt corpora sese,
scire licet non esse haec ignea corpora rerum.

680 Nil referret enim quaedam decedere, abire
atque alia adtribui mutarique ordine quaedam,
si tamen ardoris naturam cuncta tenerent;
ignis enim foret omnimodis quod cumque crearet.
Verum, ut opinor, itast: sunt quaedam corpora, quorum

685 concursus motus ordo positura figurae
efficiunt ignis mutatoque ordine mutant
naturam neque sunt igni simulata neque ulli
praeterea rei quae corpora mittere possit
sensibus et nostros adiectu tangere tactus.

690 Dicere porro ignem res omnis esse neque ullam
rem veram in numero rerum constare nisi ignem,
quod facit hic idem, perdelirum esse videtur.
Nam contra sensus ab sensibus ipse repugnat
et labefactat eos, unde omnia credita pendent,
695 unde hic cognitus est ipsi quem nominat ignem;
credit enim sensus ignem cognoscere vere,
cetera non credit, quae nilo clara minus sunt.

⁴⁸ *nihiloque*

⁴⁹ *virescat*

- Quod mihi cum vanum tum delirum esse videtur;
quo referemus enim? quid nobis certius ipsis
700 sensibus esse potest, qui vera ac falsa notemus?
Praeterea quare quisquam magis omnia tollat
et velit ardoris naturam linquere solam,
quam neget esse ignis, <uacuum>⁵⁰ tamen esse relinquat?
Aequa videtur enim dementia dicere utrumque.
705 Quapropter qui materiem rerum esse putarunt
ignem atque ex igni summam consistere posse,
et qui principium gignundis aera rebus
constituere aut umorem qui cumque putarunt
fingere res ipsum per se terramve creare
710 omnia et in rerum naturas vertier omnis,
magno opere a vero longe derrasse videntur.
Adde etiam qui conduplicant primordia rerum
aera iungentes igni terramque liquori,
et qui quattuor ex rebus posse omnia rentur
715 ex igni terra atque anima procreare et imbri.
Quorum Acragantinus cum primis Empedocles est,
insula quem triquetris terrarum gessit in oris,
quam fluitans circum magnis anfractibus aequor
Ionium glaucis aspargit virus ab undis⁵¹.
720 Angustoque fretu rapidum mare dividit undis
Italiae⁵² terrarum oras a finibus eius.
hic est vasta Charybdis et hic Aetnaea minantur
murmura flammaram rursum se colligere iras,

⁵⁰ <aliam>

⁵¹ Añade un punto.

⁵² Aeoliae

- faucibus eruptos iterum vis ut vomat ignis
725 ad caelumque ferat flammai fulgura rursum.
Quae cum magna modis multis miranda videtur
gentibus humanis regio visendaque fertur
rebus opima bonis, multa munita virum vi,
nil tamen hoc habuisse viro praeclarius in se
730 nec sanctum magis et mirum carumque videtur.
Carmina quin etiam divini pectoris eius
vociferantur et exponunt praeclara reperta,
ut vix humana videatur stirpe creatus.
Hic tamen et supra quos diximus inferiores
735 partibus egregie multis multoque minores,
quamquam multa bene ac divinitus inveniunt
ex adyto tam quam cordis responsa dedere
sanctius et multo certa ratione magis quam
Pythia quae tripodi a Phoebi lauroque profatur,
740 principiis tamen in rerum fecere ruinas
et graviter magni magno cecidere ibi casu.
Primum quod motus exempto rebus inani
constituunt et res mollis rarasque relinquunt
aera, solem, imbrem, terras, animalia, frugis,⁵³
745 nec tamen admiscent in eorum corpus inane;
deinde quod omnino finem non esse secandis
corporibus facient neque pausam stare fragori
nec prorsum in rebus minimum consistere *quissse*⁵⁴;
cum videamus id extremum cuiusque cacumen
750 esse quod ad sensus nostros minimum esse videtur,

⁵³ *aera solem ignem terras animalia frugis*

⁵⁴ *qui<cquam>*,

conicere ut possis ex hoc, quae cernere non quis
extremum quod habent, minimum consistere <rerum>.

Huc accedit item, quoniam primordia rerum
mollia constituunt, quae nos nativa videmus
755 esse et mortali cum corpore, funditus ut qui
debeat ad nihilum iam rerum summa reverti
de nihiloque renata vigescere copia rerum;
quorum utrumque quid a vero iam distet habebis.

Deinde inimica modis multis sunt atque veneno
760 ipsa sibi inter se; quare aut congressa peribunt
aut ita diffugient, ut tempestate coacta
fulmina diffugere atque imbris ventosque videmus.

Denique quattuor ex rebus si cuncta creantur
atque in eas rursum res omnia dissoluuntur,
765 qui magis illa queunt rerum primordia dici
quam contra res illorum retroque putari?
Alternis gignuntur enim mutantque colorem
et totam inter se naturam tempore ab omni.
[Fulmina diffugere atque imbris ventosque videmus.]

770 Sin ita forte putas ignis terraeque coire
corpus et aerias auras roremque liquoris,
nil in concilio naturam ut mutet eorum,
nulla tibi ex illis poterit res esse creata,
non animans, non ex animo cum corpore, ut arbos;
775 quippe suam quicque in coetu variantis acervi
naturam ostendet mixtusque videbitur aer
cum terra simul et quodam cum rore manere.
At primordia gignundis in rebus oportet
naturam clandestinam caecamque adhibere,

780 emineat ne quid, quod contra pugnet et obstet
quo minus esse queat proprie quodcumque creatur.

Quin etiam repetunt a caelo atque ignibus eius
et primum faciunt ignem se vertere in auras
aeris, hinc imbrem gigni terramque creari
785 ex imbri retroque a terra cuncta reverti,
umorem primum, post aera, deinde calorem,
nec cessare haec inter se mutare, meare
a caelo ad terram, de terra ad sidera mundi.
Quod facere haud ullo debent primordia pacto.

790 Immutabile enim quiddam superare necessest,
ne res ad nihilum redigantur funditus omnes;
nam quod cumque suis mutatum finibus exit,
continuo hoc mors est illius quod fuit ante.
Quapropter quoniam quae paulo diximus ante

795 in commutatum veniunt, constare necessest
ex aliis ea, quae nequeant convertier usquam,
ne tibi res redeant ad nilum funditus omnis;
quin potius tali natura praedita quaedam
corpora constituas, ignem si forte crearint,
800 posse eadem demptis paucis paucisque tributis,
ordine mutato et motu, facere aeris auras,
sic alias aliis rebus mutarier omnis?

At manifesta palam res indicat inquis in auras
aeris e terra res omnis crescere alique;
805 et nisi tempestas indulget tempore fausto
imbribus, ut tabe nimborum arbusta vacillent,
solque sua pro parte fovet tribuitque calorem,

crescere non possint fruges arbusta animantis.

Scilicet et nisi nos cibus aridus et tener umor

810 adiuvet, amisso iam corpore vita quoque omnis

omnibus e nervis atque ossibus exsoluatur;

adiutamur enim dubio procul atque alimur nos

certis ab rebus, certis aliae atque aliae res.

Ni mirum quia multa modis communia multis

815 multarum rerum in rebus primordia mixta

sunt, ideo variis variae res rebus aluntur.

atque eadem magni refert primordia saepe

cum quibus et quali positura contineantur

et quos inter se dent motus accipiantque;

820 namque eadem caelum mare terras flumina solem

constituunt, eadem fruges arbusta animantis,

verum aliis alioque modo commixta moventur.

Quin etiam passim nostris in versibus ipsis

multa elementa vides multis communia verbis,

825 cum tamen inter se versus ac verba necessest

confiteare et re et sonitu distare sonanti.

Tantum elementa queunt permutato ordine solo;

at rerum quae sunt primordia, plura adhibere

possunt unde queant variae res quaeque creari.

830 Nunc et Anaxagorae scrutemur homoeomerian

quam Grai memorant nec nostra dicere lingua

concedit nobis patrii sermonis egestas,

sed tamen ipsam rem facilest exponere verbis.

Principio, rerum quam dicit homoeomerian,

835 ossa videlicet e paucillis atque minutis

ossibus hic et de paucillis atque minutis

visceribus viscus gigni sanguenque creari
sanguinis inter se multis coeuntibus guttis
ex auri que putat micis consistere posse
840 aurum et de terris terram concrecere parvis,
ignibus ex ignis, umorem umoribus esse,
cetera consimili fingit ratione putatque.
Nec tamen esse ulla de parte in rebus inane
concedit neque corporibus finem esse secandis.
845 Quare in utraque mihi pariter ratione videtur
errare atque *illis*⁵⁵ supra *quod*⁵⁶ diximus ante.
Adde quod inbecilla nimis primordia fingit;
si primordia sunt, simili quae praedita constant
natura atque ipsae res sunt aequaeque laborant
850 et pereunt, neque ab exitio res ulla refrenat.
Nam quid in oppressu valido durabit eorum,
ut mortem effugiat, leti sub dentibus ipsis?
Ignis an umor an aura? quid horum? sanguen an ossa?
Nil ut opinor, ubi ex aequo res funditus omnis
855 tam mortalis erit quam quae manifesta videmus
ex oculis nostris aliqua vi victa perire.
At neque recidere ad nihilum res posse neque autem
crescere de nihilo testor res ante probatas.
Praeterea quoniam cibus auget corpus alitque,
860 scire licet nobis venas et sanguen et ossa
860 a * * *
sive cibos omnis commixto corpore dicent
esse et habere in se nervorum corpora parva

⁵⁵ *illi*,

⁵⁶ *quos*

- ossaque et omnino venas partisque cruoris,
fiet uti cibus omnis et aridus et liquor ipse
865 ex alienigenis rebus constare putetur,
ossibus et nervis sanieque et sanguine mixto.
Praeterea quae cumque e terra corpora crescunt,
si sunt in terris, terram constare necessest
ex alienigenis, quae terris exoriuntur.
870 Transfer item, totidem verbis utare licebit:
in lignis si flamma latet fumusque cinisque,
ex alienigenis consistent ligna necessest,
[praeterea tellus quae corpora cumque alit auget]
ex alienigenis, quae lignis <ex>oriuntur.
875 Linquitur hic quaedam latitandi copia tenvis,
id quod Anaxagoras sibi sumit, ut omnibus omnis
res putet inmixtas rebus latitare, sed illud
apparere unum, cuius sint plurima mixta
et magis in promptu primaque in fronte locata.
880 Quod tamen a vera longe ratione repulsumst.
Conveniebat enim fruges quoque saepe, minaci
robore cum in *saxis*⁵⁷ franguntur, mittere signum
sanguinis aut *aliquid*⁵⁸ nostro quae corpore aluntur.
*Concilium ratione herbis quoque saepe decebat*⁵⁹,
cum lapidi in lapidem, *tenuem*⁶⁰ manare *cruorem*⁶¹.
885 Consimili ratione herbis quoque saepe decebat,
et latices dulcis guttas similique sapore

⁵⁷ *saxi*

⁵⁸ Se suprime la coma de *aliquid*,

⁵⁹ Se incluye este hexámetro.

⁶⁰ *terimus*,

⁶¹ Se añade un punto.

mittere, lanigeræ quali sunt ubere lactis,
scilicet et glebis terrarum sæpe friatis
herbarum genera et fruges frondesque videri
890 dispertita inter terram latitare minute,
postremo in lignis cinerem fumumque videri,
cum prae fracta forent, ignisque latere minutos.
Quorum nil fieri quoniam manifesta docet res,
scire licet non esse in rebus res ita mixtas,
895 verum semina multimodis inmixta latere
multarum rerum in rebus communia debent.

At sæpe in magnis fit montibus inquis ut altis
arboribus vicina cacumina summa terantur
inter se validis facere id cogentibus austris,
900 donec flammai fulserunt flore coorto.
Scilicet et non est lignis tamen insitus ignis,
verum semina sunt ardoris multa, terendo
quæ cum confluxere, creant incendia silvis.
Quod si facta foret silvis abscondita flamma,
905 non possent ullum tempus celarier ignes,
conficerent volgo silvas, arbusta cremarent.
Iamne vides igitur, paulo quod diximus ante,
permagni referre eadem primordia sæpe
cum quibus et quali positura contineantur
910 et quos inter se dent motus accipiantque,
atque eadem paulo inter se mutata creare
ignes et lignum? Quo pacto verba quoque ipsa
inter se paulo mutatis sunt elementis,
cum ligna atque ignes distincta voce notemus.

915

si fieri non posse putas, quin materiai
corpora consimili natura praedita fingas,
hac ratione tibi pereunt primordia rerum:
fiet uti risu tremulo concussa cachinnent

920 et lacrimis salsis umectent ora genasque.

Nunc age ,quod super est, cognosce et clarius audi.

Nec me animi fallit quam sint obscura; sed acri
percussit thyrsos laudis spes magna meum cor
et simul incussit suavem mi in pectus amorem

925 Musarum, quo nunc instinctus mente vigenti
avia Pieridum peragro loca nullius ante
trita solo. iuvat integros accedere fontis
atque haurire iuvatque novos decerpere flores
insignemque meo capiti petere inde coronam,

930 unde prius nulli velarint tempora Musae;
primum quod magnis doceo de rebus et artis
religionum animum nodis exsolvere pergo,
deinde quod obscura de re tam lucida pango
carmina musaeo contingens cuncta lepore.

935 Id quoque enim non ab nulla ratione videtur;
sed vel uti pueris absinthia taetra medentes
cum dare conantur, prius oras pocula circum
contingunt mellis dulci flavoque liquore,
ut puerorum aetas improvida ludificetur

940 laborum tenus, interea perpotet amarum
absinthii laticem deceptaque non *capiatur*⁶².

⁶² *capiatur*,

- Sed potius tali facto recreata valescat,
sic ego nunc, quoniam haec ratio plerumque videtur
tristior esse quibus non est tractata, retroque
945 volgus abhorret ab hac, volui tibi suaviloquenti
carmine Pierio rationem exponere nostram
et quasi musaeo dulci contingere melle,
si tibi forte animum tali ratione tenere
versibus in nostris possem, dum perspicis omnem
950 naturam rerum, qua constet compta figura.
Sed quoniam docui solidissima materiai
corpora perpetuo volitare invicta per aevom,
nunc age, *summa audi*⁶³ quaedam sit finis eorum
*necne sit voluamus*⁶⁴. Item quod inane repertumst
955 seu locus ac spatium, res in quo quaeque gerantur,
pervideamus utrum finitum funditus omne
constet an immensum pateat vasteque profundum.
Omne quod est igitur nulla regione viarum
finitumst; namque extremum debebat habere.
960 Extremum porro nullius posse videtur
esse, nisi ultra sit quod finiat, ut videatur
quo non longius haec sensus natura sequatur.
Nunc extra summam quoniam nihil esse fatendum,
non habet extremum, caret ergo fine modoque.
965 Nec refert quibus adsistas regionibus eius;
usque adeo, quem quisque locum possedit, in omnis
tantundem partis infinitum omne relinquit.
Praeterea si iam finitum constituatur

⁶³ *summai*

⁶⁴ *nec<ne> sit, evoluamus;*

- omne quod est spatium, si quis procurrat ad oras
- 970 ultimus extremas iaciatque volatile telum,
id validis utrum contortum viribus ire
quo fuerit missum mavis longeque volare,
an prohibere aliquid censes obstareque posse?
Alterutrum fatearis enim sumasque necessest.
- 975 Quorum utrumque tibi effugium praecludit et omne
cogit ut exempta concedas fine patere.
Nam sive est aliquid quod probeat efficiatque
quo minus quo missum est veniat finique locet se,
sive foras fertur, non est a fine profectum.
- 980 Hoc pacto sequar atque, oras ubi cumque locaris
extremas, quaeram: quid telo denique fiet?
Fiet uti nusquam possit consistere finis
effugiumque fugae prolatet copia semper.
- Praeterea spatium summai totius omne
- 985 undique si inclusum certis consisteret oris
finitumque foret, iam copia material
undique ponderibus solidis confluet ad imum
nec res ulla geri sub caeli tegmine posset
nec foret omnino caelum neque lumina solis,
- 990 quippe ubi materies omnis cumulata iaceret
ex infinito iam tempore subsidendo.
- At nunc ni mirum requies data principiorum
corporibus nullast, quia nil est funditus imum,
quo quasi confluere et sedes ubi ponere possint.
- 995 Semper in adsiduo motu res quaeque geruntur
partibus <in> cunctis, infernaque suppeditantur
ex infinito cita corpora material.

Postremo ante oculos res rem finire videtur;
aer dissaepit collis atque aera montes,
1000 terra mare et contra mare terras terminat omnis;
omne quidem vero nihil est quod finiat extra⁶⁵.
Est igitur Natura⁶⁶ loci spatiumque profundi,
quod neque clara suo *percutere*⁶⁷ fulmina cursu
perpetuo possint aevi labentia tractu
1005 nec prorsum facere ut restet minus ire meando;
usque adeo passim patet ingens copia rebus
finibus exemptis in cunctas undique partis.
Ipsa modum porro sibi rerum summa parare
ne possit, natura tenet, quae corpus inane
1010 et quod inane autem est finire corpore cogit,
ut sic alternis infinita omnia reddat,
aut etiam alterutrum, nisi terminet alterum eorum,
simplice natura pateat tamen inmoderatum,
nec mare nec tellus neque caeli lucida templa
1015 nec mortale genus nec divum corpora sancta
exiguum possent horai sistere tempus;
nam dispulsa suo de coetu materiai
copia ferretur magnum per inane soluta,
sive adeo potius numquam concreta creasset
1020 ullam rem, quoniam cogi disiecta nequisset.
Nam certe neque consilio primordia rerum
ordine se suo quaeque sagaci mente locarunt
nec quos quaeque <darent motus pepigere profecto>

⁶⁵ Punto.

⁶⁶ *natura*

⁶⁷ *percurrere*

- sed quia multa modis multis mutata per omne
1025 ex infinito vexantur percita plagis,
omne genus motus et coetus experiundo
tandem deveniunt in talis disposituras,
qualibus haec rerum consistit summa creata,
et multos etiam magnos servata per annos
1030 ut semel in motus coniectast convenientis,
efficit ut largis avidum mare fluminis undis
integrent amnes *e solis*⁶⁸ terra vapore
fota novet fetus summissaque gens animantum
floreant et vivant labentis aetheris ignes.
1035 Quod nullo facerent pacto, nisi materiali
ex infinito suboriri copia posset,
unde amissa solent reparare in tempore quaeque.
Nam vel uti privata cibo natura animantum
diffluit amittens corpus, sic omnia debent
1040 dissolui simul ac defecit suppeditare
materies aliqua ratione aversa viai.
Nec plagae possunt extrinsecus undique summam
conservare omnem, quae cumque est conciliata.
Cudere enim crebro possunt partemque morari,
1045 dum veniant aliae ac suppleri summa queatur;
inter dum resilire tamen coguntur et una
principiis rerum spatium tempusque fugai
largiri, ut possint a coetu libera ferri.
quare etiam atque etiam suboriri multa necessest,
1050 et tamen ut plagae quoque possint suppetere ipsae,

⁶⁸ *et solis*

infinita opus est vis undique material.

Illud in his rebus longe fuge credere, Memmi,

in medium *sume*, *quoddicunt*, *omnia niti*⁶⁹,

atque ideo *mundi*⁷⁰, naturam stare sine ullis

1055 ictibus externis neque quoquam posse resolvi

summa atque ima, quod in medium sint omnia nixa,

ipsum si quicquam posse in se sistere credis,

et quae pondera sunt sub terris omnia sursum

nitier in terraque retro requiescere posta,

1060 ut per aquas quae nunc rerum simulacra videmus;

et simili ratione animalia suppa vagari

contendunt neque posse e terris in loca caeli

reccidere inferiora magis quam corpora nostra

sponte sua possint in caeli templa volare;

1065 illi cum videant solem, nos sidera noctis

cernere et alternis nobiscum tempora caeli

dividere et noctes parilis agitare diebus.

Sed vanus stolidis haec *omnia finxerit error*⁷¹

amplexi quod habent *per utrumque uiui*⁷²

1070 nam medium *nil esse potest, sine fine mouentur*⁷³

*infinita. Neque omnino si iam medium sit*⁷⁴,

possit ibi quicquam *magis consistere rebus*⁷⁵

quam quavis alia longe ratione *teneri*⁷⁶

⁶⁹ *summae quod dicunt omnia niti*

⁷⁰ Introduce una coma.

⁷¹ * * *

⁷² *per* * * *

⁷³ *nihil esse potest* * * *

⁷⁴ *infinita; neque omnino, si iam <medium sit>*,

⁷⁵ *consistere* * * *

⁷⁶ * * *

omnis enim locus ac spatium, *inane uocatur*⁷⁷

1075 *per medium, per non medium, concedere oportet*⁷⁸

aeque ponderibus, motus qua cumque feruntur.

Nec quisquam locus est, quo corpora cum venerunt,

ponderis amissa vi possint stare <in> inani;

nec quod inane autem est ulli subsistere debet,

1080 quin, sua quod natura petit, concedere pergat.

Haud igitur possunt tali ratione teneri

res in concilium medii cuppedine victae.

Praeterea quoniam non omnia corpora fingunt

in medium niti, sed terrarum atque liquoris

1086 umorem ponti magnasque e montibus undas,

1085 et quasi terreno quae corpore contineantur,

1087 at contra tenuis exponunt aeris auras

et calidos simul a medio differrier ignis,

atque ideo totum circum tremere aethera signis

1090 et solis flammam per caeli caerula pasci,

quod calor a medio fugiens se ibi conligat omnis,

nec prorsum arboribus summos frondescere ramos

posse, nisi a terris paulatim cuique cibatum

1094

1101 * * *

1102 ne volucris ritu flammarum moenia mundi

diffugiant subito magnum per inane soluta

et ne cetera consimili ratione sequantur

1105 neve ruant caeli tonitralia templa superne

terraque se pedibus raptim subducat et omnis

⁷⁷ *quod in<ane vocamus>*,

⁷⁸ *per medium, per non medium, concedere <debet>*

inter permixtas rerum caelique ruinas
corpora solventes abeat per inane profundum,
temporis ut puncto nihil extet reliquiarum
1110 desertum praeter spatium et primordia caeca.
Nam qua cumque prius de parti corpora desse
constitues, haec rebus erit pars ianua leti,
hac se turba foras dabit omnis materiai.
Haec sic pernosces parva perductus opella;
1115 namque alid ex alio clarescet nec tibi caeca
nox iter eripiet, quin ultima naturai
pervideas: ita res accendent lumina rebus.

